

ELECTRISKA
KRAFTEN

ÅR 1797

—
STHM 1798

ELECTRISKA KRAFTENS

MÄRKVÄRDIGA

STARKA RÖRELSE OCH VERKAN

ÅR 1797.

ÄFVEN ANMÄRKT

Såfom förmodad Orsak til Katt-Slägtets
befynnerliga Pest i Hufvudstaden.

Insändt ifrån Roslagen.

STOCKHOLM,

Tryckt i Kumblinska Tryckeriet, 1798.

Hvad man genom Tidningarne försporde ifrån Köpenhamn rörande Kattslägtets misföde, intressade ock med dessa husdjur i Stockholm, äfvensom nästan öfveralt på Landsbygden under framlidne Lönnmånader. Men här är icke egentligen frågan om dem. Det synes ganska likgiltigt, om några hundrade duffin Kattor mer eller mindre saknas eller finnas i Samhället. Men hvad som förefaller ovanligt, äfven med obetydligare djur än dessa, måste icke upkomma, utan genom några synnerligare naturliga orsaker; det är dessa som förtjänna upmärksamhet och böra få mycket hellre förklaras, som nymären eller ovanliga händelser i naturen merändels gifva enfaldigt folk anledning til elaka och ogrundade ånningar. Det är alla förnuftiga oberaget at tänka, eller efter behag upgifva kanske närmare grundade naturliga orsaker. Följande göra endast anspråk på den rättighet: at icke vara hemtade från andra källor, än en gifven och verklig rörelse i naturen. Om jag än i min mening skulle vara förekommen, eller at den icke rätt treffat faken, hoppas jag den likväl icke misstydas, om jag söker föra en up-

lyst och allmän estertanke til minnes Naturens märkvärdiga skick och förhållande under nys förflutna år.

* * *

De Gamle hyste en befynnerlig tanke om Pest eller större dödlighet ibland människor och djur, aldeles på samma sätt som den enfaldige Landmannen ännu efter dem talar och tror, at alt fysiskt ondt upkommer af de fyra bekanta Elementen.*)

*) Flere anledningar torde hafva väckt denna de gämles mening om Pestens orsak genom nämnde 4 Element. Så enkle de än äro, kunna de både verka och lida förändringar til förman eller skada för alla varelser, som i dem skola viftas. Man är likväl icke i stånd at af deras mening draga någon säker slutsats, då de gämles ögon mera sågo på naturen genom vidiskepellens mörka lynglas, än med en förnuftig urskiljning. Efter gamal sägen, bekräftad genom en nog trolig anteckning, som jag haft tillfälle at läsa, skall under digerdöden år 1350 väderleken varit så beskaffad, at vinden under de tre första sommar-månaderne icke rört sig ifrån sunnan och sudväst; fällan, åtminstone icke märkligen, kärat, utan et dödligt lugn har varit rådande i luften. Vattnet ruttnade således i källor och inlöbar, hvarigenom maskar och insekter, snart enstam om lifvet, i otalig myckenhet förökad sig. Om En-

Pesten indelades och kallades jämväl efter dem: *Vatten- Luft- Jord-* eller *Eld-pest*. Jag känner icke hvilken mer eller mindre grund i naturen finnes til nämnde indelning; men den ovanliga mortaliteten ibland Kattorna lifflidne höft kan i visst afseende med goda skäl kallas en eldpest.

Til denna menings utredande, får straxt, såsom ganska bekant, erinras, huru Kattsläktet troligen är det mest elektriska ibland de fyrfotade djur vi känne. Några uplysningar härom skola längre fram i sin ordning anföras.

Den upmärksamhet hvarmed jag, såsom Landman och nabo med Bältens strän-

gelska Svetten, en annan Pestart, som år 1529 grasserade, säger *Tegel* i sin *Chrönika*, at de sjuke icke kunde fördraga den minsta fleckt af den yttre luften, utan dogo deraf inom några ögonblick. Före den sista svåra Pesten 1710 vet man icke någon förändring i naturen utom 1709 års förfärliga vinter. Ehuru Pesten icke följde derpå, utan hitkom genom Lifländske flyktingar, torde den förskräckliga kölden och Inön sannolikt verkat på följande årets väderlek, hvilken också, under de månader Pesten härjade som mest, icke skall hafva varit den sundaste. Som bekant är, uphörde Pesten af sig själt vid infallande frost i November och December månader.

der, haft tillfälle följa elektriska kraften under nyss förflutne sommar och höst, skall förut framlägga kännetecknen af des rörelse. Dessa skola lätteligen, åtminstone af kunnige och uplyste i min trakt, både kunna bejakas och bestyrkas. Genom dessa kännetecknen skall lika lätt inberntas, huru denne kraftens rörelse fistlidne är visat sig med sådan styrka och verksamhet, at den knappast något är lärer haft sin like. Det är således i den samma, som man eller all billig och sannolik förmodan skall igenfinna naturliga orfakerne til den befynnerliga pest, som drabbat ostanämnde husedjur i Hafvudsfladen.

Med elektrisk kraft förstår jag det fina, ofynliga men icke sällan märkbara, rikt omkring jorden utbredda flytande eldsämne (*fluidum electricum*) hvilket, om det icke i sig själft är en omedelbar orsak til Jordens fruktbarhet, enligt hvad någre nyare Naturkännige fynas förmoda, likväl onekligen med sin färskilda rörelse dertil bidrager. Om detta fluidum består i något eget elementariskt grundämne; om det är de gamles mäktiga, men nu snart utdömda PHLOGISTON, eller om det har sit bestånd i de nyares lyse och värme, samt på något sätt inlöper eller medver-

kar til deras antagne Gaz-arter, må tiden och de djupfinnige utreda. Men om man följer des kännetecken under des rådande rörelse, synes det i verkan och följderna bekräfta sig hvad flere naturkunnige, äfven den berömde TOALDO, anmärkt, at detta flytande ämne är starkt utbredt och fatt i rörelse under drungen och fugtig väderlek, samt ännu mer under storm och oväder. Des starkare utbrott tidigare på året sker alltid under stridiga vindar och luftströmmar, och medför då ömsom mer ömsom mindre upplod i Österfjön. Des utbrott under sommar-månaderne visar sig med åska, hagel, ja, ofta äfven med häftigt och ömnigt regn, då des verkan blir en fördubblad drift i vexterne. Det är troligen samma eldskraft, hvilken dels til skada dels til nytta starkt och flera år visat sin verksamhet efter jordbäfningar, och hvarom Södra Europas Philosopher samlat flere uplyfande anmärkningar. Sannolikt är det äfven samma eldskraft, som de naturkunnige genom sin undransvärda och allmänt bekanta konst bragt under sin lydnad, och hvarmed de gjort få befunnerliga försök.

Deffa äro allmäna begreppen rörande denna kraft. Mig såsom Landman har

den vidare förekommit tvåfaldig, eller af en och samma kraft verkar på tvåghanda fätt: antingen til ganska stark *sammmandragning* eller ock til lika stark *utvidgning*. Mätte mig tillåtas nyttja dessa ord, som i själfva saken torde öfverensstämma med de Lärdes *nekande* och *jakande* terminologie. Den förstnämnde verkan har jag tydligen funnit under jordens rådande fugtighet, eller under all den tid hon genom utdunstning befriar sig ifrån och til atmosfären aflemnar sin öfverflödiga vätska, i synnerhet om våren och de första sommarmånaderne, hvilken väderlek man i allmänhet kallar torra. Under den samma blifva vexterne ofta få sammmandragne, deras organer och käril få hoptryckte, at de som oftast icke mer kunna hafva eller åstadkomma något vätskornas omlopp til sit bestånd, utan tvina och förtorka. Hos dem, som kunna uthärda denna skärseld, skall man såsom bevis af des starka sammmandragnings kraft, til exempel af en väl brukad höflåker, både skörda en frodig och tung halm och äfven finna korn så täta och fasta, at både vigten och mjölet erhållas anfenligen förökade. Under samma väderlek är jämväl själfva luften tung och sammantryckt, hvilket man lätt kan se på sin Baro-

meter. Ändteligen öfvergifver ock vattnet til anfenlig mon våra stränder, och får man icke om detta phœnomen hyfa den fannolika mening, at vattnet i likhet med det ofvanliggande elastiska hafvet trycker sig tillhopa, intager mindre rum och vinner i tyngden; det har åtminstone, taga vägen hvart det vill, i anfenlig mon blotat våra stränder.

Den sijnämnde, eller verkan af den utvidgande kraften, har lika klart kunnat förmärkas under atmospherens rådande fugtighet, eller under sådan väderlek, som medför nederbörd. Både ljuset, ljudet och tyngden gifva straxt tillkänna luftens mindre täthet. Vattnet flödar starkt öfver Bältens stränder och utvidgar sit område aldeles efter rörelsen af luftens mindre tryckning. Vexternas större frodighet i både stänglar, blad och fruktdelar tiltaga ögonskenligen; isynnerhet om electriskå materien rör sig i ljungeldens utbrott. Det måste falla hvar uplyst i ögonen, at denna färskilda rörelse var i sin verkan et naturligt behof för vexterne, dels at fästa, sammandraga och stadga deras käril och beståndsdelar, dels ock at utveckla och utvidga dem til behörig storlek och mognad. Om än möjelig förmåga til denna

dubbla rörelse ligger inom vexterne själfve, fordrades likväl et utvärtes medel at fätta den i verksamhet, Man har intet skäl at tilegna denna naturliga och stora förrättning hos plantorne hvarken at ljuset eller luften, ty, som allmänt bekant är, beror icke ens den sednares förtjocknings eller förtunnings tilstånd af luften själf, utan af andra tillfälligheter. Jag menar derföre helt enfaldigt, at såsom hvar och et rörelsebehöf, ja nästan hvar enda organ hos vexter och djur erhållit sit motfvarande medel i naturen, torde just nyfsnämnde förrättning, eller vexternas rörelse til sammandragning och utvidgning, bero på den electriciska kraften.

At ännu något vidare uplysa denna märkvärdiga kraftens rörelse, må et litet utkast til jämförelse af några framlidna år, icke förefalla obehägligt. Niotiotalets år utgöra tillsammans des tynnerligen verkfama epoque; ty vise mig den som kan i Sveriges hushållnings och ärgångs historia ätta samfäldta och på hvarannan följande år, af den ömnhighet och frugtbarhet, at endast et eller annat kunnat räknas såsom i skörden knappt. *) Huru glad utfigten til

*) I hvilken män Land och rike vunnit välstånd

det nionde förekommit, får jag sedan nämna. Detta århundrade ingick för vårt Land med nio lyckliga krigsår, och man besjöng dem under glada segerfånger. Samma århundrade synes utgå med nio lyckliga år i skörden, och måtte ingen taga illa up, at man räknar den sista glädjen för den bästa. De Naturkunnige hafva anledning at utforska närmare orsaker til den ganska märkliga förändring och åtskillnad, som tydligen visat sig imellan 800:talets hårda år, då knapt något tak fanns orördt och helt på Landmannens Gård, och nio-tiotalets vackra skördar, som är ifrån år riktat stackarna vid hans hus. Jag har en-

under dessa år, vore just icke någon onyttig underlökning. Föll utslaget annorlunda, i synnerhet för vår Allmogé, hvartil tjänade då hans arbete, hvartil jordens välsignelse? Men, man lade fördom, kån Bondens välnåga af des nåtverskor, Inösockor, vadmalströja, talrika barn, feta häst och välbyggda gård. Några af dessa kännetecken hafva ändrat sig med tiderna; andra deremot kommit i stället. Hvod kostar gården äfven med plåtaket? frågar nu stundom Liten Lasse sin Herr Broder Frans. Det är väl at någon fins, som kan minnas spådomen: *än står stenen i grönan dal.* De, som likväl bättre än den enfaldige kunna utreda fortidens Orakel, torde ock säkrare gifva utslaget; om stenen härmed står eller ligger i grönan dal.

faldigt vant mit öga at följa en kraft, den jag förmärkt med sin olika rörelse bestäm-
 ma, åtminstone bidraga til vexten både
 på åker och äng. Och då jag hade rikt
 tilfälle at anmärka, huru på förstnämnde
 årens kalla och snöiga vintrar samma kraft
 icke kom til utbrott förr än emot Augusti
 månad, har han deremot efter niotiotalets
 vintrar, som med ringa snö, liten köld,
 åtminstone med korta köldens rådande skif-
 ten framgått, i sin rörelse och vanliga för-
 vexterne åtföljande gagnande väderlek icke
 öfverskridit Maj månads slut. Här hade
 jag anledning at omnämna åtskilnaden, för-
 månerne och skadan i bägges vidd genom
 denna kraftens senare eller tidigare på året
 infallande förändrade rörelse: nämna huru
 olika skörden skall utfalla både i foder och
 i kärnans vigt; huru olika grunden deri-
 genom äfven lägges til påföljande årets
 väderlek och skörd; huru själfva gödnings-
 ämnena skola för åkern blifva af olika
 kraft; huru trefnaden för Landdjuren äf-
 ven som rörelsen ibland hafvets inbygga-
 re jämväl skall olika upkomma; men jag
 har redan genom detta utkast blifvit dra-
 gen för långt ifrån mit närvarande föremål;
 den electrica kraftens starka rörelse sist-
 lidna år. Man har kunnat märka den i
 följande:

I:o På *marken och med årsvexten:*

Torka och hårdt åkerbruk gynnade icke på denna ort 1796 års höstfäde. Följande barvinter var icke heller til des förmån. Utfigten var klen nästan på hvar enda åker omkring Bältens stränder, hvilken äfven hösten förut nog alfvarfamt hemsöktes af bråddmasken. Våren kom. Hela April månad framskred utau någon förbättring på våra gården. Man erhöll en efterlängtd Maj. Men hälften deraf förflöt under Mars och April månads torrköld och täta frofnätter. Alla denne månads glada märkelfedagar saknade gamla kännetecken. Korsmessa sin angenäma fogel. Erik des bomärke på runstafven, sina fägnafama ax ännu flere dagar osynliga; få at med hans vanliga årsmot intet behag. Göken hade väl någon gång på sin bara qvist bådät ankomsten, men Flora var på intet sätt prydd med löf, blommor och sit gröna bräm, at emottaga Landets gamla Patron. Omkring hans dag inföll likväl den förändring, som återlifvade vårt svaga hopp. Följande utdrag af mina anteckningar skall vidare uplysa det:

Maj 15—16 började upflod visa sig vid Östersjöns stränder efter 136 dagars ebb, stundom starkare än någon skärbonde kan minnas.

17—18 fortfor vattnet, at fliga. Barometern föll. Vinden sprang ofta, och motfols. Luftströmmarne gingo stridige.

19 förmiddagen västanvind, god blåst, sprang utan minsta mellanlugn til lika stark östanvind. Phœnomenet, artigt at observera, var obehagligt at på större fjö utvärda. Samma dag fleg upfloden något öfver medium. *)

20—21 Nederbörd började nu komma. God upflod. Luften lätt. Ljudet gällt. Ljuset och färgerne ganska liflige, då de kunde ifrån klar sol observeras.

22—25 Förändringen fortfor. Nu anmärktes höltvexterne. Rågen, ännu föga i balja, började starkt skjuta både i hjertstrå och fidoskott.

24—25—26—27 Ömsom stark nederbörd. Upflodens och barometerns rörelse derester. Åskan lät en och annan gång höra sig.

*) Sju kvarter äro den ungefärliga jämna Scala, på hvilken utfjö och upflod löper. Under stormar på östlig kant öfverskrider stundom upfloden dessa gränser ansefligen, men den varar icke länge.

- 28—29 Väderleken lika med föregående dagar. Mera kyligt än varmt. Höstfäden hade nu vunnit anseelig förkofring.
- 30—31 Nu visade sig axen allmänt. Rågen på femte kvarteret hög.

Juni månad inföll med lika gynnande väderlek för vexterne. Den 16 hade Råg-fäden derigenom vunnit full högd ända til 13 kvarter, stadgade sig sedan och visade den 19 första blomningstecknen. Min mening är icke, at af des hastiga tilvext göra slutfats til den drifvande electriska kraften, ehuru det är nogsamnt bekant, at jämväl i jämnogoda årgångar naturen fordrar mycket större tid dertil. Fast mera slutar jag til honom deraf, at glesa, klenvexta strån och dåliga masktuggor skapades äfven til liggfäd, och at Landmannen vann en skörd, som med skäl kan räknas til de bättre. Sanningen häraf visar sig bäst i Sädeshöden. En min granne, som har medelmåttig jord, men brukar den väl, (icke destomindre visade 1796 års höst nog klen brådd,) gaf mig om sin årsvext följande säkra upgift:

Efter $2\frac{1}{4}$ tunna	Hvete,	aftröskat	47 tr.
9	tunnor Råg	-	90 dito.
2	tunnor Arter	-	25 —
3	tunnor Korn	-	45 —

Summa 207 tr.

En annan Granne, hvars åkerjord är stark lera, frågades om vigten af hans Råg. Köpmannen, svarade han, som med knöt tog Rågen emot 4 R:dal. 16 skill. Skickade mig mycken tack tillbaka, emedan vigten fanns 14 Lifsp. 15 marker på tunnan.

Skörden af ängsmark svarade ingalunda emot den gifvande åkern; men gräs- vexten blef här å orten under des mest ömtåliga skifte skadad af starka frofnätter.

Våra trädeåkrar gålvo lika stora bevis om samma drifvande kraft, ty knapt har något år i jämnlik mon med det förlidna få litet erfatt mödan at fria dem från ogräs. Detta trotsade all tuktan; och ibland annat hade Landmannen mesta besväret af alla möjliga slag vildrosvor, som *Hoffberg* uppräknar. De vexte til den frodighet i blad och rötter, at desse sistnämnde, imellan anvägsträdet i vanlig tid och tils fåningstiden inföll, vunno öfver et halft quarters diameter. En förständig Landman rönte i synnerhet den besynnerliga omständigheten på sit gärde, at han hemtade frukt där han icke sådt. Men de kunnigare måga förklara huru et vildt och urartadt frö kunde erhålla den godhet och förbättring,

tring, at dessa rofvor allmänt samlades, och nyttjas i denna stund för både människor och kreatur. Jag skulle kunna anföra flere sällsamheter, til bevis af närvarande sak, men tycker at jag tilräckligen följt den elektriska rörelsen på marken. Han visade sig

Il:o I *Lufsten*. Man har på åska och ljungeld i allmänhet ingen annan måttstock, än huru ofta och huru starkt hon rör sig. Men om dagarne skulle upräknas och bestämningssorden *svagare* och *starkare* tilläggas, blefve hela underrättelsen för Läsfaren: at hon gick få. Några andra omständigheter åtfölja här detta förfärande phænomen, som närmare gifva des styrka tillkänna, och dessa torde ännu i ljungeldens rörelse framlidne sommar kunna i hogkommas och igenkännas. Til dem höra först timarne på dagen, under hvilka åskan bullrar. En uplyst invånare i Hufvudstaden stadfästade samma säkra observation, hvilken icke kunde undfalla min eller någons upmärksamhet, som derpå gaf akt, nemligen: huru detta phænomen nästan dagligen visade samma art och ordning, efter hvilken åskan rör sig i Söderländerne, och det få, at molnen redan drogo sig tilhopa imellan kl. 9 och 10 på

dagen; ljungade häftigt omkring kl. 11; ännu starkare under de stunder solen vistades öfver Meridianen, då åskmolnen tappert aflöste hvarandra; fortforo på lika fätt intil kl. 2 och 3, hvarefter allt mindre och mindre täta slag gåfvo tilkänna, huru hon ville uphöra sin vanliga tid omkring kl. 4. Denna enfama rörelse-art förklarar tilräckligen, huru Zona Frigida hade förlidne sommar någon dryg del af vändkretsfarnes elektriska eld. Vidare hör til utrönande af samma phœnomen, *färgen på ljungelden*, antingen den är eldröd eller blekblå, liknande kristallens ljusstrålar. — Denne var föränderlig, ofta äfven i et och samma moln, dock tycktes den sistnämnde oftare förekomma ungefärligen såsom 3 emot 2. Ytterligare:

Om rörelsen föregår djupare uti eller fränsidan molnen, då man endast ser ljungeldens bägring, eller om den sker hinsidan molnen, då hela blixten i des brutna framfart är för ögat synlig. — Denne omständighet beror icke ringa af, i hvilken synvinkel molnet står, äfvenförm af eldstrålens direktion. Men merändels syntes ljungelden hålla sig under molnen.

Om åskmolnet rör sig närmare eller fjernare jorden. — Ehuru detta förekom

ögat på tämmeligt afstånd, hann jag likväl som oftast icke at räkna nio eller tio utknäppar imellan blixten och dundret.

För hvilken vind åskmolnen röra sig.

— Hela sommaren igenom mest i sydvest kosa. Någon gång med vestan och nordvest. Två resor endast märktes molnet sryka undan för et annat på nordostlig kant, och ljungade i en besynnerlig blek-hvit eldstråle. Jag har observerat samma färg i den blyxt som ljungar i starka hagelmoln.

Hurudan lukten kännes. — Stundom svafvelagtig; oftare som ångan af löpande toma qvarnstenar, dock ingen gång i den grad, som den 4 Augusti 1783. Andteligen om åskan visar någon stark benägenhet at slå ned. — Olycksfador onämnde, bära Bältens stränder, berg och skogar, genom et och annat rysligt minnesmärke, ännu vitnesbörd derom. *) Det är visst et

*) En hederlig man erhöll här et oförmödadtt bevis, huru varlamt och försigtigt alla förvaringsmedel emot åskan böra nyttjas. Han hade hört, jag vet icke af hvilket klokt orakel, at en på marken omstjelpet gryta vore för gård och hus af samma nytta som en åskledare, hvilket ocklä bevisfets. Molnet nalkades

starkt bevis på en Guddomlig Förfyn, som bevarar städer, at icke et enda åskslag gjort någon skada i Hufvudstaden, hvars electrica tillfälligheter straxt skola anföras såsom vida större än de, som kunna hafva rum på Landsbygden.

III:o I hafvet. Bottenvexternes frodighet sistlidne sommar gifva icke tvifligt bevis om electrica kraftens verkan i detta element. Deras både bladrikhet, täthet och högd öfverskred få aldeles vanligheten, at skärbonden icke kunde minnas något dylikt; och kunde icke ens rätt nytja något notvarp på gräsbotten. Denna hafsvexternas frodighet torde til äventyrs tillskrifvas en starkare värma. Men, utom det at varmare somrar än den förlidne icke visat någon likhet med anförda händelse, antager icke vattnet under somrar med rådande upplod, sådan som år 1797, någon stark och drifvande värma. Det skulle väl synas vara någon bättre grund med de gamles bekanta ordspråk: *hvad*

gården. Rådet blef efterföljdt, men den gode mannen hann icke väl in i förstufvan, än ljungrålen under förfärligt brakande dansade omkring hans gryta. *Obstupuit — vox faucibus basit.* Händellen visar en ganska stark electric kraft, rådande vid själva jordytan.

gagnar dock regnet i sjö? Dem tycktes där vara nog vatten förut. Men detta kan med et sannare bevaras, at *syn bär sak bästa vitsord*, och större slutkonst behöfves icke för at bevisa, huru åskregnet (aqua meteorica) rätt få väl vattnar hafvet och des alster til gagns, som det vattnar vexterne på det torra. Imedlertid, då skärbonden icke kunde komma til rätta med sin not, gick fisken fri, och detta var en betydlig orsak til den brist som var deraf och den dyrhet hvarmed Hufvudstaden in på sommarens måste lösa honom. Naturen hushållar för människan. Hon får icke taga allt på en gång, och följderna med sådana årgångar är alltid tilvext och förökelse i hafvets rika visthus.

IV:o *I skogen.* Årskotten här gifva et icke mindre säkert bevis på en kraftig och drifvande årgång. Men härvid bör erinras, at måttstocken icke kan tagas af förflutna årets skott, ehuru vackra de än äro. 1796 års skott gifva utslaget, ty på dem har Naturen, enligt vanlig framgång, använt största kraften. Dessa skott hvilka innan sit första år kunnat hinna något öfver första kvarteret, skall man på ungdom i vextlig jord med förundran finna under året 1797 hafva skjutit ända in på

femte kvarteret, utom vackra och talrika fidoskott.

V:o Åter på marken. Landmannens Torgvaror kunna bäst bestyrka inbergningens svårighet. Den gjorde honom ofta rådlös. Hjälplos är han mest under sådana årgångar, då flere nödige händer saknas, at under torrvädrets mellanstunder rycka en rik årsvext undan faran. För flere Landmän var här å orten omöjligt at begagna vanlig sänningstid. Mångaingo icke tillfälle dermed förrän omkring medlet af September; hvarföre man ock hade all anledning at frukta huru med höstfädet skulle aflöpa. Senfädden tog icke desto mindre lofven för den tidigare, och visade i sin drift, breda blad och angenäma högröna färg allmänt här å orten den framgång, hvilken för detta år gifver åtminstone fägnafamt hopp. Det är nogsfamt bekant, huru öfverflödigt regn gemenligen utsläcker jordens drivande kraft, samt gör hånne drungen, sur och sjuk. För lidne höst skedde tvärtom. Då denna sällsamma händelse icke tvetydigt visar både orfaken och verkan i en rådande elektrisk rörelse, gifver han all anledning til efterfinnande, huru vida Läran om elektriska kraftens upväckande genom konst icke

kunde blifva ganska nyttig för Landmannen. Är det en och samma kraft, både den som visar sig i naturen och på växter, plantor och djur, under åska och regn; samt den, hvilken af konsten upväckes genom allmänt bekanta machiner? Beror denne sistnämnde til sin styrka och grader icke ensamt af machinens rörelse, utan ock af luftens mer eller mindre electrica beskaffenhet, så hafva de, hvilka dermed förstå at umgås, bästa och säkraste anledning, at af denna kraftens svagare eller starkare rörelse, til exempel i Maj och Juni månad, sluta så väl til instundande väderlek, som til årsvexten. Men hvad i synnerhet skulle lända Landmannen til förman vore kännedom af des rörelse, styrka och grader vid infallande fåningstid i Augusti och September månader. Jordens drift och bördighet har väl i alla fall åtskilliga säkra kännetecken. Men de anförda skulle ändock mycket säkrare säga honom med hvilken säkerhet, med hurudant bruk, och om han förr eller senare bör gå fåningstiden til mötes, på hvars noggranna begagnande både enskild och allmän välfärd så mycket beror.

V:o *Höstmånadernes ganska omskiflande väderlek* meddelar sista utslaget om

den snart ännu fortfarande elektriska rörelsen. Det är icke sällsynt, at snöfall, ömse frost och bar mark pläga omskifta hela förjuls vintern. Men dessa ombyten förhålla sig merändels så, at drungen och fugtig väderlek varar någon tid, äfvensom frost och köld, stormar, lugn och uphållsväder råda sina skiften. Sistlidne höst föllo omvexlingarne så tätt imellan alla möjliga luftens förändringar, at de ofta inom dygnet genomlöpte hela compassen. Frost och snö föllo icke så snart, som jorden i lika hast kastat bägge ifrån sig, hvarföre icke mindre än några och fyratio märkbara förändringar kunnat räknas. Flere Naturkunnige hafva anmärkt om vindarne, hvilka både gifva och medföra väderlekens beskaffenhet, at de icke hafva sin uprinnelse och grundorsak i den ort, hvarifrån de blåsa, utan snarare i den ort, hvartil de blåsa. Är denna anmärkning sann, blef följderna ganska naturliga för hela Landsträckan imellan Bälten och Vesterhafvet, at kallare nordanvindar som oftast skulle infalla, icke allenast i grund af årets tid, utan fast mera deraf, at luftmassan öfver samma landsträcka stått hela hösten utan märkelig förändring i en ganska lätt och utvidgad beskaffenhet. Men lika naturligt, lika hastigt och ofta skulle äfven de

varmare sunnarvindarne dragas tillbaka af både jord och luft, i hvilka, under sommar och höstskiften, en ovanligt stark elektrisk kraft rört sig, samt imellan hvilken och de varmare sunnarvindar en naturlig dragningskraft verksamt måste vara rådande. I följe häraf och om gamla märken eljest bestå, nemligen at jorden redan hunnit et godt stycke om starbraket, utan någon stadga i väderleken; at vattnet ännu vid början af Januarius var oroligt i Östersjön, och at marken saknar kälå, torde ombytlig väderlek fortfara äfven in på vintermånaderne med bittra men korta köld-skiften, smärre men oftare snöfall, samt stundom blidt och töväder helst i Februari; på hvilka förändringar ingen rätt stadgad väderlek lærer intressa, förrän omkring dagjämningstiden, då åter en torr och kall vår med sina befvärligheter står at förvänta. Här företer sig äfven tilräcklig anledning, at desförinnan förmoda jämnare och mera stadig väderlek; och detta prognosticon bygges jämväl på gammal god grund. Naturens vanliga framgång är ingen annan, än at stadgad väderlek måste en gång komma efter föränderlig; och denne sistnämnde har man med några korta mellanskiten nästan i nio månaders tid uthärdat.

Sammanhanget imellan denna ovanligt starka, samt i följe deraf märkvärdiga electriciska rörelse och den Kattsläktet öfvergångne Pesten, faller icke svårt för en uplyst eftertanke at utreda. Denne Pestart har på Landsbyggden förekommit skonsam. Några mera besynnerliga symptom hafva likväl under deras sjukdom förefallit, och ibland dem en slags yrfel, hvarunder de med hastig morrnig och fräsning sprungit högt up på väggarna. Merändels hafva Kattorna här gått igenom pestarten. Några få hafva deraf dödt. Men at i Hufvudstaden skulle hända tvärtom, dertil äro flere orsaker. Då man har all anledning at igen söka grunden til dessa djurs sjukdom i ofta nämnde electriciska rörelse, har Stockholms naturliga läge at meddela Staden flera starka electriciska tillfälligheter, en god del i berörde ovanliga händelse. Omgifven på tvänne sidor af fött och falt vatten, och omkring des öfriga område af dels skogbevexta, dels höga nakna bergsklippor, som i sina inälfvor icke sakna metallångor, hvilka hafva en egen och färskild dragningskraft til åskmolnen, ligger Staden såsom en centralpunkt, öfver hvilken dessa, äfven af andra anledningar, skola stöta tillsammans. Om man derjämte erinrar sig, huru luften

i flera Städer måste vara beskaffad och hvad vårt eget Lands Naturkunnige deröfver til uplysning meddelt; huru ansefliga massor af electriciska ämnen en sådan mängd af människor och djur skola hafva at aflemna; huru alle i dem samlade metaller och alla handverk som dermed omgås: alle hetfige droguer i alla Laboratorier, alle bakugnar och bryggkettlar, alla rykande Thé- och Caffepannor icke oberäknade: huru alle desse bestå och aförda hvarjehanda dem tilhörige andelar och ingredientier i den luft, som omsider måste utbrista och rena sig; erinrar man sig alt detta, bör man icke förundra sig, at samma eld låter någon gång känna sin samlade styrka i återslagen. Den treffade Kattsläktet, som icke kunde uthärda en så ovanlig rörelse, och hvartil äfven som en orsak torde få läggas, at i Hufvudstaden icke kan finnas den tilgång på det lindrande och styrkande näringsmedel, hvilket för dessa husdjur icke saknas på landsbygden.

De äro, som man vet, ganska electriciska. Här behöfves således icke vidlöftigt utreda denna deras kända egenskap: huru den äfven med blotta händerna bliver upptäckt och märkbar: huru man ge-

nom konst, fastän i ringa grad, kan erhålla den electriciska stöten från djurets nos: huru derföre barn med samma djur pläga under åskans rörelse anställa hvarjehanda försök, som dock icke alltid äro få förnuftiga, icke heller få rådliga: huru ändteligen hela djuret under des hvila och sömn i mörkret med sina derunder gnistrande hår förekommer lik en snarkande electricisk svarstol. Blott en enda des egenkap skall vara nog at fästa upmärksamheten, och tillräckligen bestyrka djurets electriciska natur. Nemligen des starka sammandragningskraft, om hvilken den berömda Danske Professoren *Abilgaard* säger, at Katten ibland mindre djuren har honom ganska stark och utmärkt. Katten har i sin natur en och annan besynnerlig vidrighet för människan. Han skulle blifva händnes husvän, och erhöil derföre i ersättning en utmärkt blandad fågning och snygghet i sina hår, vänlighet i sit upförande och i sin enkla gång en stolthet, som på sit sätt gör honom värdig Lejonets slägtkap, och som på något afstånd föreställer honom såsom et litet högdjur. Men då hans kall äfven blef, at med hastigaste anfall rusa på sit snabba rof, gaf naturen honom den förmågan, at draga sig tilhopa nästan til hälften mindre rum, än hans hela kropp vanligt intager.

Här torde vara öfverflödigt at bevisa, huru denna djurets sammandragningskraft hel och hållen tilhör och står i naturlig förening med hans elektriska egenskap. Det lär således vara lika klart, at samma egenskap står i gent och motsatt förhållande til både luftens och eldens eller åskans elektriska rörelse, hvilken sistnämnde de Naturkunnige funnit skäl at tillägga den starkaste utvidgande kraft. Då nu den elektriska rörelsen, som förut är tilräckligen bestyrkt, både utan och med utbrott i ljungelden, var förlidne sommar och höst aldeles ovanlig, så följer deraf, at djurens nyfsnämnde egenskap skulle blifva förstörd, om endast en enkel motsatt kraft rådande hade rört sig i den luft där de skulle lefva. Men följer med elektriska elden något materielt ämne, i och hvarmed kraften rör sig, var detta för Kattslägtets natur en nog tydlig pestmitta. Ej allenast djurens få och tunna muskler och fibrer, i hvilka, såsom nyfsnämnde Professor säger, deras ansenliga elektriska kraft är sammandragen, skulle deraf ovanligt starkt angripas, utan ock hela deras kroppsbbyggnad lida: samt alla sådana symptomer upkomma, som tydligen utmärkte et förstördt nervsystem, då de emåningom saknade matfämningsförmågan och kraften

at gå, röra sig och draga sig tillsammans, hvar på döden slutligen måste följa. Händelsen bör således icke väcka annan förundran, än at sådana voro orfakerna, sådan följden. Här föregick en rörelse i naturen och i det besynnerliga element, som lät röna, och kunde låta Kattsläktet erfara sin verkan; men icke något annat djur, ej en gång Hästen. Ty ehuru denne är både starkt elektrisk, samt har en betydlig, ehuru för ögat mindre märkbar, sammandragningskraft, hvarigenom han i et ögonblick ifrån sit starkaste galopp tvärsadnar, är likväl denne fördelad på en vida större mängd köttfulla fibrer och nerver, som kunde hålla honom skadeslös i faran. Hele betydelsen af Kattornas besynnerliga Pest blifver således nästan den samme, som då en stark väderil rasar öfver en skogspark, och störta alla träd, hvilka icke hafva nog starka rötter at uthärda stormen. Betydelsen bör likväl icke i alt förkastas. Vid märkliga förändringar plägar naturen visa et och annat tecken. Knappt kommer någon storm, om hvilken fjömannen icke erhåller någon vink. Ingen större jordbävning infaller, som icke förut skickar varning. De gamle voro i vissa stycken skicklige observatorer. De hafva anmärkt om stark bräddmask, at des

mera härjande framfart betydde goda årgångar. Under 1789 års lopp förtärdes nästan hela Landets höst-fåde af denna obudna snåla gäst, men betydelsen slog in med 90-talets härliga årgångar. Kan hända, at naturen i anförda beskrifna händelse med Kattsläktet gifvit vink om en flörre förändring. Kanske jämnkar väderleken sig tillbaka i någon likhet med äldre årgångars beskaffenhet, eller infaller någon annan oväntad rörelse. Mycket beror af vindarnes verkan i Februari och Mars månader. Men jag skall icke förgäta vilkorligheten för alla prognostica:

Människan spår.

Allmagten råder.

